

Minima Moralian esittely

MIKKO IMMANEN

Minima Moralia: Ajatuksia särjetystä elämästä (1951) on Frankfurtin koulukunnan keskeisen ajattelijan, Theodor W. Adornon (1903–1969) henkilökohtaisin teos. Se koostuu aforistisista, osin omaelämäkerrallisista lyhytseleistä, jotka lähtevät liikkeelle maanpakoon ajetun juutalaisintellektuellin kokemuksista ja laajenevat psykologisiksi, sosiologisiksi ja filosofisiksi pohdintoiksi läntisen maailman tilasta toisen maailmansodan aikana. Vuosina 1944–1947 Kaliforniassa kirjoitettu teos käsittelee lukuisia, varsin yllättäviäkin ilmiöitä (leluista lastenlauluihin ja okkultismista autoihin). Sen punaisena lankana on kuitenkin huoli kansallissosialismin mahdollistaneiden yhteiskunnallisten syvärakenteiden olemassaolosta myös Hitlerin kaatumisen jälkeen.

Minima Moralia on Adornon maineen Länsi-Saksassa luonut teos. Siinä missä Frankfurtin koulukunnan kuuluisin tuotos, Adornon ja Max Horkheimerin *Valistuksen dialektiikka* (Horkheimer & Adorno 2008/1947), sai suurempaa huomiota vasta 1960-luvulla, tuli *Minima Moraliasta* nopeasti todellinen ”kansankirja”

(Raulff 2003, 123). Teoksen suosio ei ollut itsensäselvyys, sen verran hankala oli sen vakiintuneita filosofisia konventioita rikkonut esseistinen tyyli. Vastarintaa herättivät myös *Minima Moralian* synkkämieliset arviot modernista länsimaisesta yhteiskunnasta taantumuksellisine potentiaaleineen. Ja kuitenkin tällaiselle kriittiselle äänelle oli selvästi kysyntää. Mitään vastaavaa ei ollut tarjolla varhaisessa Länsi-Saksassa, konservatiivisen Konrad Adenauerin johtamassa maassa, jossa natsimenneisyyden kriittisen käsitteilyn korvasi 1950-luvulla kylmän sodan antikommunismi ja ”talousihmeen” valama optimismi.

Minima Moralia on myös teos, jossa Adornon voi sanoa olevan filosofisesti omimmillaan. Ei ole kaukaa haettava väittää, että Adornon varhaisessa filosofisessa manifestissaan kaavailema essee-mäisyys filosofian muotona – ”eksakti fantasia” (Adorno 1999/1931, 33) – todellistuu parhaiten juuri *Minima Moralian* ”ajatuskuvissa” särjetystä elämästä. Termivalinnalla ”särjetty” Adorno viittaa 1900-luvun alkupuoliskon yhteiskunnalliseen kehitykseen, jossa valistuksen haave vapaasta ja rationaalisesta yksilöstä oli haaksirikkoutunut

niin Hitlerin ja Stalinin totalitarismeissa kuin typerryttävän ”kulttuuriteollisuuden” kehdoossa Kaliforniassa. Siinä missä Adornon ja Horkheimerin *Valistuksen dialektiikka* maalailee tähän tilanteeseen johtanutta kehitystä reippain historianfilosofisin vedoin – kartoittaen sen juuria aina Homeroksen *Odyseiaan* asti – erittelee *Minima Moralia* sitä yksilön kokemuksen tasolla.

Yksilönäkökulmallaan teos on läheistä sukua vuotta aiemmin ilmestyneelle *The Authoritarian Personality* -tutkimukselle (Adorno ym. 2019/1950), jossa Adorno ja kumppanit luotasivat psykologisin metodein Yhdysvaltain epädemokraattista potentiaalia toisen maailmansodan jälkeen ja kylmän sodan kynnyksellä. Tämä poliittisen psykologian pioneeritutkimus on ”trumpismin” myötä saanut runsaasti huomiota. Psykologisoivan otteensa takia (jota Adorno ei koskaan täysin jakanut) *The Authoritarian Personality* kuitenkin vain sivuaa niitä yksilön ylittäviä yhteiskunnallisia rakenteita, joiden paljastamiseen ja kritisointiin Adorno pyrki *Minima Moraliassa* paradoksaalisesti juuri yksilöä tarkastelemalla.

Minima Moralia kyseenalaistaa valistuksen rationaalisen perinnön ja Kantin ”Uskalla tietää” -maksimiin kantavuuden 1900-luvun historian valossa. Sinisilmäisen humanismin sijaan kriittisen ajattelun on tarkasteltava tinkimättömästi ”elämän vieraantunutta muotoa ja niitä objektiivisia mahteja, jotka määrittävät yksilöllistä olemista sen salaisimpia sopukoita myöten” (Adorno 2024/1951, 15). Toisaalta tällaisen tarkastelun lähtökohta ei ole yksiselitteisen pessimistinen.

Yksilö on saanut rikkautta, eriytyneisyyttä ja voimaa samalla kun yhteiskunnan yhteiskunnallistuminen on sitä heikentänyt ja kovertanut sisäisesti. Hajoamisensa aikakaudella yksilön kokemus itsestään ja vastoinkäymisistään auttaa uudelleen tiedostamaan asioita, jotka jäivät yksilöltä piiloon niin kauan kuin tämä ymmärsi itsensä koskemattoman positiivisena, hallitsevana kategoriana. (Adorno 2024/1951, 18.)

Minima Moralia on jo nimensäkin puolesta (vrt. Aristoteleen ”magna moralia”) myös moraalifilosofinen teos. Sen sivuja sähköistävästä

eettisestä latauksesta saa käsitteellisen otteen kuitenkin vain vaivoin. Särjetyn elämän vasta-kohta, ”oikeanlainen elämä”, edellyttää vapautta, mutta vaatii enemmän kuin vain kantilaista autonomiaa. Siinä on kyse onnellisuudesta tai onnistuneesta elämästä (*eudaimonia*) aristoteelisessa mielessä. Universaalia käsitteellistä määritelmää ”oikeanlaisesta elämästä” Adorno ei kuitenkaan halua antaa. Tämä olisi paitsi sopimatonta keskitysleirien pimentämässä maailmassa myös mahdotonta historiallisen varianssin takia. Ainoastaan häilyvät toiveet ja unelmat voivat antaa osviittaa.

Seuraavat katsaukset tarjoavat neljä näkökulmaa *Minima Moraliaan* ja sen ajankohtaisuuteen. Irmeli Hautamäki käsittelee Adornon filosofoinnin tyyliä, esseemuotoa tavanomaisen tieteellisen esityksen kritiikkiä sekä dialektista metodologiaa. Sauli Havu sijoittaa Adornon analyysit ”särjetystä elämästä” marxilaisen kapitalismikritiikin jatku-moon. Taneli Viitahuhta kysyy, mitä Adornolta voidaan oppia nykyisestä kulttuurivihamielisestä ilmapiiristä. Juho Rekola esittelee Adornon käsitteitä ja tapoja lähestyä yhteiskunnallista totaliteettia yksittäisten kokemusten kautta. ■

KIRJALLISUUS

- Adorno, Theodor W. (2024/1951) *Minima Moralia: Ajatuksia särjetystä elämästä*. Suom. Raija Sironen ja Erkki Vainikkala. Jälkisanat Mikko Immanen. Vastapaino, Tampere.
- Adorno, Theodor W. (1999/1931) ”Filosofian aktualisuus”. Suom. Jussi Kotkavirta ja Ilona Reiners. Teoksessa Jussi Kotkavirta ja Ilona Reiners (toim.) *Konstellatioita: Kirja Adornosta*. Vastapaino, Tampere.
- Adorno, Theodor W., Frenkel-Brunswick, Else, Levinson, Daniel J. & Sanford, R. Nevitt (2019/1950) *The Authoritarian Personality*. Verso, Lontoo.
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W. (2008/1947) *Valistuksen dialektiikka: Filosofisia sirpaleita*. Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere.
- Raulff, Ulrich (2003) ”Die *Minima Moralia* nach fünfzig Jahren. Ein philosophisches Volksbuch im Spiegel seiner frühen Kritik.” Jälkisanat teokseen Andreas Bernard ja Ulrich Raulff (toim.) ”*Minima Moralia*” neu gelesen. Suhrkamp, Frankfurt am Main.